

***Pedagogische visie van
de jeugdgezondheidszorg***

**Notitie van de kenniskring
Jeugdgezondheidszorg**

Notitie ‘Pedagogische visie jeugdgezondheidszorg’

Inleiding

Een goede¹ opvoeding bevordert dat kinderen opgroeien tot zelfstandige, goed functionerende burgers. Daarom is het voor ouders belangrijk stil te staan bij opvoeden en wat zij daarmee willen bereiken. Omdat de JGZ ouders ondersteunt bij de opvoeding, is het voor de JGZ op haar beurt belangrijk expliciet en transparant te zijn over de normen en waarden met betrekking tot opvoeden en daarbij ook aan te sluiten bij wettelijke kaders over opvoeden en jeugdgezondheidszorg. Pas wanneer je een duidelijke pedagogische visie hebt, kun je ouders met overtuiging ondersteunen bij hoe zij hun kinderen opvoeden. Voor de JGZ is het daarom van belang die visie te expliciteren, hierbij in acht nemend dat visieontwikkeling een continu proces is en dat ouders en jeugdigen bij deze ontwikkeling betrokken moeten worden, omdat het om hen gaat en ouders de primaire verantwoordelijkheid in de opvoeding hebben .

In deze notitie van de Kenniskring Jeugdgezondheidszorg, georganiseerd door het Nederlands Jeugdinstituut en het Centrum Jeugdgezondheid van het RIVM, is eerst de context voor een pedagogische visie van de JGZ geschetst. Vervolgens is zowel de visie op opvoeden als de visie op opvoedingsondersteuning van de JGZ beschreven.

De context van een pedagogische visie van de JGZ

Hieronder is de context beschreven waarbinnen een pedagogische visie van de JGZ vorm krijgt.

De jeugdgezondheidszorg

Jeugdgezondheidszorg is preventieve gezondheidszorg die aan alle kinderen van 0-19 jaar in Nederland wordt aangeboden. De JGZ heeft als doel alle kinderen in Nederland gezond op te laten groeien in de breedste zin van het woord: fysiek, cognitief en sociaal emotioneel. JGZ professionals hebben dan ook een brede kennis over de ontwikkeling, opvoeding en gezondheid van kinderen en over opvoedingsondersteuning. De taken van de JGZ om bovengenoemd doel te bereiken zijn wettelijk vastgelegd in het Basistakenpakket Jeugdgezondheidszorg.

In het basistakenpakket is de preventieve gezondheidszorg voor elk in Nederland woonachtig kind omschreven. Binnen het basistakenpakket is gedifferentieerd naar een uniform deel en een maatwerkdeel. Het uniforme deel bestaat uit activiteiten die aan alle kinderen en jongeren op een bepaalde leeftijd worden aangeboden. Het maatwerkdeel omvat een zorgaanbod dat is afgestemd op de specifieke zorgbehoefte van groepen kinderen en gezinnen en dat tevens is afgestemd op de gezondheidssituaties van de kinderen in de gemeentelijke regio.

JGZ professionals

Het kernteam van JGZ professionals bestaat uit een arts, verpleegkundige en een (dokters)assistente.

---

¹ Zie ‘Uitgangspunten van een goede opvoeding’ voor een uitleg hiervan.

Taakafbakening tussen de verschillende disciplines is voor de JGZ 0-4 en 4-19 niet het zelfde. Artsen en verpleegkundigen geven volwaardige consulten, dokters- en JGZ-assistenten werken altijd in opdracht van de delegerende arts. Doktersassistenten zijn in staat screenings uit te voeren. Tijdens ieder contact moeten ouders en/of jeugdigen informatie en advies kunnen krijgen over groei, ontwikkeling, gezondheid, verzorging en opvoeding. Adviesgesprekken op dit terrein moeten dus gevoerd kunnen worden door de arts en verpleegkundige, waarbij zij ieder hun eigen specifieke deskundigheid hebben. Specifieke vragen of problemen worden doorverwezen of besproken met de discipline die hiervoor verantwoordelijk is. Iedere discipline apart en het JGZ team gezamenlijk heeft dus zijn specifieke “zeffunctie”. De (ortho)pedagoog werkzaam binnen de JGZ werkt direct met kinderen en opvoeders of indirect via het adviseren van de andere disciplines die met de opvoeders en jeugdigen werken. De (ortho)pedagoog kan een consulterende rol vervullen.

Jeugdgezondheidszorg en Centra voor Jeugd en Gezin (CJG)

Het Kabinet vindt dat er meer kan worden gedaan om vroegtijdige problemen bij jeugdigen te signaleren en dat instanties hier nog onvoldoende in samenwerken. In alle gemeentes komen daarom Centra voor Jeugd en Gezin (CJG): herkenbare en laagdrempelige inlooppunten waar (aanstaande) ouders, kinderen en jongeren tot 23 jaar en professionals met al hun vragen over opgroeien en opvoeden, gezondheid en ontwikkeling terecht kunnen. De nadruk ligt op preventie en hulp bieden. Het Kabinet wil met de ontwikkeling van de CJG's dat snel, professioneel en gecoördineerd advies en hulp op maat vanzelfsprekend wordt (één gezin, één plan). In het CJG moet het volgende aanbod worden gebundeld:

1. Jeugdgezondheidszorg (basistakenpakket)

2. 5 Wmo-functies:

1. Informatie en advies
2. Signalering
3. Toeleiding naar hulp
4. Licht pedagogische hulp
5. Coördinatie van zorg

3. Schakel met Bureau Jeugdzorg

4. Schakel met Zorg- en Adviesteams

De jeugdgezondheidszorg en het (school)maatschappelijk werk vormen de spil van de Centra voor Jeugd en Gezin. Het digitaal dossier jeugdgezondheidszorg en de verwijzindex zijn belangrijke hulpmiddelen in de dienstverlening.

Rechten van het kind

Kinderen hebben vanwege hun kwetsbaarheid behoefte aan speciale zorg en bescherming. Het gezin (de ouders) hebben hiervoor de primaire verantwoordelijkheid. De rechten van kinderen staan in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK):

1. Non-discriminatie
2. Bijzondere bescherming voor kinderen om zich te kunnen ontwikkelen
3. Recht op naam en nationaliteit

4. Recht op sociale zekerheid en gezondheidszorg
5. Bijzondere zorg voor gehandicapte kinderen
6. Recht op liefde, begrip en ouderlijke zorg
7. Recht op onderwijs
8. Recht als eerste op hulp
9. Bescherming tegen mishandeling, uitbuiting en kinderarbeid
10. Opvoeding tot begrip en verdraagzaamheid, tot vrede en vriendschap.

Deze rechten van het kind vormen daarmee een belangrijk uitgangspunt voor de pedagogische visie van de JGZ.

Visie op opvoeden

Wat is opvoeding?

De definitie van opvoeding is *'het onderhouden, verzorgen en grootbrengen van kinderen, met name in sociale, emotionele, intellectuele en morele zin'* (jeugdthesaurus). Opvoeding draagt bij aan het opgroeien en ontwikkelen van kinderen tot zelfstandige, rechtgeaarde burgers.

Wat heeft een kind nodig?

Het balansmodel van Bakker (1997) laat zien dat opvoeding een transactioneel proces is, waarin ouders en kinderen elkaar wederzijds beïnvloeden in relatie met de specifieke omgeving van het gezin. Voor het creëren van een goede opvoedingsomgeving is een aantal voorwaarden belangrijk, zoals:

- Adequate verzorging afgestemd op de leeftijd van het kind.
- Een affectieve relatie met ten minste een volwassene die het kind geborgenheid, steun en begrip kan bieden.
- Een veilige fysieke omgeving.
- Continuïteit en stabiliteit in de levensomstandigheden.
- Respect, interesse en betrokkenheid van opvoeders ten opzichte van kinderen.
- Een ondersteunende en flexibele structuur van regels en grenzen
- Realistische verwachtingen en adequate disciplinerende zonder schadelijke neveneffecten
- Mogelijkheden voor educatie en scholing.
- Sociale omgang met leeftijdgenoten.
- Overdracht van waarden en normen, voorbeelden bieden waaraan een kind zich kan spiegelen.
- Opgenomen zijn in een sociaal verband van familie, vrienden, school en buurt.
- Een kind informeren over eigen achtergrond en verleden.

Deze criteria zijn gebaseerd op de condities voor een optimale ontwikkeling van kinderen, die Bartels en Heiner al in 1994 zo formuleerden. Naast deze voorwaarden zijn er een aantal uitgangspunten die de kwaliteit van de opvoeding bepalen.

Uitgangspunten van een goede opvoeding

De pedagogische visie van de JGZ gaat uit van het investeren in kansen voor alle kinderen en jeugdigen en berust op de volgende uitgangspunten:

- Opvoeden is een natuurlijk, vanzelfsprekend en dynamisch proces waarbij ouders en kinderen elkaar beïnvloeden;
- Ouders zijn primair verantwoordelijk en hebben recht op steun bij de opvoeding;
- Ouders respecteren het VN-Verdrag voor de Rechten van het Kind;
- Ouders bepalen vanuit de eigen cultuur de waarden en normen, die zij willen overdragen;
- Een goede opvoeding is essentieel voor een optimale ontwikkeling van kinderen en voor een gezonde samenleving en vice versa.

Een goede opvoeding houdt rekening met de mogelijkheden en behoeften van een kind en veronderstelt een positieve benadering die berust op de volgende drie pijlers:

1. Steunen: elk kind heeft recht op onvoorwaardelijke steun in de vorm van tijd, liefde aandacht en betrokkenheid.
2. Stimuleren: een goede opvoeding biedt kinderen de ruimte om zich te ontwikkelen overeenkomstig hun eigen capaciteiten, uitdagingen aan te gaan en te leren om moeilijkheden te overwinnen.
3. Sturen: een goede opvoeding biedt kinderen structuur en houvast in de vorm van regels en grenzen en draagt bij aan sociale aanpassingen en goed burgerschap.

Een teveel aan controle en regels in de vorm van machtsuitoefening kan een optimale ontwikkeling van kinderen in de weg staan, vooral als warmte en betrokkenheid ontbreekt. Dat geldt ook voor het ontbreken van structuur in de opvoeding, hoe warm en affectief het klimaat ook is. Een autoritatieve opvoedingsaanpak, waarbij realistische verwachtingen, duidelijke grenzen en regels worden gecombineerd met adequate emotionele ondersteuning en betrokkenheid bij het wel en wee van kinderen, voldoet aan de criteria van 'een goede opvoeding' die kinderen de mogelijkheid biedt zich optimaal te ontwikkelen.

Trends beïnvloeden een pedagogische visie

Ideeën, uitgangspunten en beleid rondom opvoeding zijn onderhevig aan maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen. Daarin zijn golfbewegingen en trends te zien. Een visie over opvoeding en opvoedingsondersteuning staat dan ook niet vast maar evolueert.

De afgelopen jaren hebben zich maatschappelijke veranderingen voorgedaan die invloed hebben op ideeën en uitgangspunten rondom opvoeding, zoals een andere gezinssamenstelling (kleinere gezinnen), individualisering, werkende moeders en meer scheidingen. Vier beleidsthema's rond opvoedingsondersteuning staan de laatste decennia centraal: ontplooiing, gelijke kansen, preventie en controle (Hoek, 2008). Naast het toekennen van rechten en het stimuleren van kennisontwikkeling over ouderschap en opvoeding, kan het overheidsbeleid over ouderschap zich richten op drie punten:

- *bevorderen van een open opvoedklimaat waarin vragen stellen een respectabele vaardigheid is;*
- *onderkennen dat ouders een voorkeur hebben voor informele ondersteuning en van daaruit dient de overheid informele netwerkvorming van ouders te stimuleren;*
- *alert te zijn op ouders die kans lopen om ontheemd te raken in het ouderschap en hen ouderschapsondersteuning te bieden in de vorm die aansluit bij hun mogelijkheden.*

Ook zijn er trends vanuit de wetenschap:

- *opvoeden doe je met je hoofd en met je intuïtie;*
- *opvoeden is moeilijk;*
- *de eerste jaren van het kind zijn erg belangrijk;*
- *ieder kind is anders*
- *ontwikkeling is niet voorspelbaar;*
- *opvoeden en ouderschap bestaan uit fasen;*
- *opvoeden is een maatschappelijke aangelegenheid.*

Visie op opvoedingsondersteuning

Opvoeden kan gezien worden als leerproces. Het grootbrengen van het kind leren ouders in de dagelijkse praktijk. Het hebben van vragen, onzekerheid en faalervaringen horen daarbij. In de visie van Alice van der Pas heeft elke ouder een maatschappelijk recht op opvoedingsondersteuning. Dit recht staat los van het belang van opvoedingsondersteuning voor de ontwikkeling van kinderen: ouders hebben recht op steun puur en alleen omdat ze ouder zijn.

Wat is opvoedingsondersteuning?

Opvoedingsondersteuning wordt gedefinieerd als ‘voorlichting, advies en hulp aan ouders en opvoeders bij opvoedingsvragen en -problemen ter voorkoming van problemen in de opvoeding en/of ontwikkeling van kinderen, of om deze problemen op te lossen, en ter versterking van de draagkracht en competenties van ouders en opvoeders; uitgevoerd door onder meer de jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, welzijnsinstellingen, kinderopvang en onderwijs’ (jeugdthesaurus).

Uitgangspunten van goede opvoedingsondersteuning

Voor het werken met en ondersteunen van ouders bij de opvoeding en het opgroeien van hun kinderen, betekenen de uitgangspunten van een goede opvoeding zoals eerder beschreven het volgende:

- De veiligheid van het kind staat voorop.
- Ouders willen het beste voor hun kind al gaat opvoeden niet altijd vanzelf.
- JGZ professionals respecteren en gaan uit van de eigen (des)kundigheid van ouders en hun visie op opvoeden.
- JGZ professionals streven naar een wederkerige, betrokken, open, gelijkwaardige relatie met ouders.
- Zowel ouders, de samenleving als geheel en de overheid hebben verantwoordelijkheden in de opvoeding van de kinderen. Echter ouders zijn de eerstverantwoordelijken voor de opvoeding, en:
- Ouders hebben de regie. JGZ professionals nemen de vragen van ouders als uitgangspunt en sluiten aan bij de manier waarop ouders en jeugdigen zelf hun situatie beleven.
- Er wordt gewerkt aan overeengekomen, concrete doelen en met een heldere planning.
- De JGZ-professional luistert goed om te achterhalen wat de concrete behoeften zijn van kind en ouders alvorens de juiste aansluitende adequate zorg/hulpverlening in te zetten.
- De werkwijze richt zich op het versterken van de autonomie en zelfregulatie van ouders zodat zij greep houden of krijgen op hun eigen leven.
- De werkwijze streeft ernaar om 'goede ouder'-ervaringen te creëren.
- JGZ professionals activeren sociale netwerken rond ouders en jeugdigen.
- De ondersteuning, hulp en dienstverlening zijn gericht op de verschillende leefsituaties van ouders en ontwikkelingsfasen van jeugdigen.
- JGZ professionals gaan zorgvuldig om met de privacy van de ouders en kinderen en passen het wettelijke kaders daarover toe.

Opvoedingsondersteuning vanuit de JGZ is herkenbaar, beschikbaar en toegankelijk voor álle ouders en opvoeders en hun kinderen. De Rechten van het Kind vormen het uitgangspunt voor de inhoud en de kwaliteit van opvoedingsondersteuning. Dit betekent dat het belang van het kind voorop gaat in geval belangen van ouders en kinderen met elkaar conflicteren.

Goede opvoedingsondersteuning:

- Is sluitend, samenhangend en gevarieerd, d.w.z.:
  - sluit aan bij ontwikkelingsfasen van kinderen,
  - is gedifferentieerd naar doelgroep en problematiek,
  - kent een breed spectrum aan functies: voorlichting en informatie, signalering en toeleiding, praktische en sociale steun, (lichte) hulp en advies, (coördinatie van) zorg en hulp;
- Is gefundeerd op een geëxpliciteerde pedagogische visie;
- Is gericht op het empoweren van ouders en opvoeders;
- Betreft universele en selectieve preventie voor alle kinderen;
- Gaat uit van het ‘zo zo zo zo principe’ (zo snel, zo licht, zo kort en zo dichtbij mogelijk);
- Is vraaggericht;
- Stimuleert betrokkenheid van doelgroepen bij activiteiten, voorzieningen en beleid;
- Is vindplaatsgericht en waar nodig outreachend;
- Voorziet in een aanbod van opvoedingsondersteuning dat bekend is en voldoende aanluit bij de diversiteit van ouders en opvoeders;
- Stimuleert betrokkenheid van doelgroepen, met inbegrip van zelforganisaties (organisaties van doelgroepen zelf);
- Is gebaseerd op en onderbouwd door zowel wetenschap als beleid en praktijk;
- Is optimaal afgestemd op de omvang van de problematiek en de beschikbare middelen;
- Bedient zich van kwaliteitsinstrumenten en bewezen effectieve interventies;
- Wordt geboden door JGZ professionals die beschikken over de vereiste competenties (zie ook JGZ competentieprofielen).

Bovenstaande impliceert dat de JGZ voor alle ouders met kinderen in alle leeftijdsfasen een aanbod heeft en niet alleen voor risicogroepen: opvoedingsondersteuning gebeurt vanuit de zogenoemde ‘public health aanpak’. Lokaal wordt dit aanbod nader ingevuld. De ‘*Handreiking opvoedingsondersteuning in het CJG*’ vormt daarvoor een bruikbaar referentiekader.

Utrecht, 29 maart 2010

Kenniskring Jeugdgezondheidszorg

Marjolein Oudhof	Saskia Blom
Bert Prinsen	Jennie Huizing
Joy Ek	Adri Westmaas
Margreet de Ruiter	Ingrid Ligtermoet
Els van ‘t Klooster	